

TEOLÓGUSOK A 20. SZÁZADBAN

FILA BÉLA

A kinyilatkoztatás Karl Rahner teológiájában

K. Rahner a 20. század egyik jelentős katolikus teológusa. 1941-ben jelentette meg a *Hörer des Wortes* című művét (magyarul: *Az Ige hallgatója*, Budapest, 1991). Először a Salzburgi Főiskolai Hetek kurzusán hangzott el mint előadás. Alapvető vallásbölcseleti műként tartják számon, amely abból a tényből indul ki, hogy világunkban Isten természetfölötti kinyilatkoztatást adott. Rahner azt kutatja, hogy milyen esélyei vannak a történelemben élő embernek a kinyilatkoztatás meghallására és elfogadására. Kérdései, kutatásai nyomán egy alapvető teológiai antropológia körvonalai bontakoztak ki. A könyv központi kérdése az, hogy abban az esetben, ha Isten szabad elhatározása folytán megszólítja az embert és közli vele legbensőbb titkait, sőt önmaga belső életét közli, akkor az ember képes-e Isten Szavát meghallani és elfogadni. A kérdés kidolgozása folytán feltárul a filozófia és a teológia bensőséges kapcsolata a katolikus teológiában, valamint a természetes teológia vitatott kérdése. A negyvenes években a könyvnek a háború miatt még nem volt különösebb jelentősége. 1963-ban J. B. Metz, Rahner egyik tanítványának átdolgozásában jelent meg újra. Azóta a katolikus teológia érdeklődésének középpontjába került, különösen a II. Vatikáni zsinat utáni teológiában. Néhány alapvető szempontot szeretnénk felvillantani Rahner műve alapján a kinyilatkoztatás lehetőségéről, valóságáról. Ezek az alapvető kérdések tulajdonképpen az Isten és az ember kapcsolatát, az isteni és az emberi szabadság viszonyát világítják meg.

A kinyilatkoztatás lehetősége

Rahner a kinyilatkoztatás lehetőségét sajátos fenomenológiai-transzcendentális módszerével szeretné kimutatni. Ennek alaptétele az, hogy az ember lényegi alkotánál, természeténél fogva egyrészt a végtelenre, végeredményben Istenre nyitott, másrészt a történelemben élő lény, és ha a történelemben elhangzik Isten Szava, azt az ember szellemi nyitottsága révén képes meghallani, sőt meg kell hallania. A transzcendentális beállítottságú teológiai módszer azokat az előzetes és eleve adott (apriori) lehetőségeket mutatja ki az ember megismerésében és akarásában, amelyek hozzáférhetővé teszik az utat Isten és a hit igazságainak megismeréséhez. Az emberi szubjektumban valóban kimutathatók apriori feltételek, amelyek megalapozzák az objektíve adott isteni kinyilatkoztatás szubjektív megismerését. P. Rousselot és Joseph Maréchal transzcendentális tomista irányzatához kapcsolódik Rahner kísér-

lete. Határozottan ragaszkodik a keresztény objektív hagyományhoz ez az elgondolás, de nyitott a mai problematika felé is. Rahner gondolkodásának hajtóereje az ember szellemi dinamizmusában rejlik, amelyben az objektivitás a szubjektum szellemi ítélőerejének és akarati döntésének terében jelenik meg. Ha az objektum és a szubjektum különbözősége egységbe rendeződik, akkor nyílik fel szellemünk kategoriális és transzcendentális horizontja. Rahner különbséget tesz Kant nyomán megismerésünk és akarásunk kategoriális és transzcendentális feltételei között. A kategoriális feltételek emberi tapasztalataink különböző tartalmait dolgozzák fel, a transzcendentális típusú, apriori feltétel pedig emberi tevékenységünk lényegi alapját mutatja ki. Rahner szerint valóban létezik ez a transzcendentális apriori feltétel. Míg Kant csak horizontálisan fedezte fel a transzcendentális kérdést, Rahner ennek vertikális irányát is feltárja. Emberi tapasztalataink nem csupán meghatározott, érzékelhető tartalmakra és eseményekre vonatkoznak. Empirikus adataink összegzésként végül megtapasztalhatjuk végességünket is, amely mint ilyen, utal szellemi tevékenységünk végtelen horizontjára, és ebben már az igazság, a szeretet, a felelősség feltétlenségéről, abszolútságáról van szó. Ekkor már tudunk az abszolút létről. Szellemi megismerésünk feltétlen igazságai, szeretetünk radikalitása abszolút valóságot feltételeznek. Megismerésünk és szabad döntéseink transzcendentális dimenziójában ragadható meg a véges szellem végtelenre, feltétlenre irányuló mozgása. Eredeti érzék feletti tapasztalatunk természetes módon összeköttetésben van a mindennapi élet egyszerű, kategoriális tapasztalataival, azokból származik azok nem anyagi háttértapasztalata. Egészen konkrét, elementárisan egyszerű tapasztalatokra kell itt gondolnunk, amelyek betöltik minden ember mindennapos életét, mint például a szeretet, a kötelesség, a szorongás stb. Mindennapi életünk közös sávja mögött azonban ott húzódik a lét végtelen óceánja. Minden kisebb-nagyobb patak végül is az óceánba torkollik. Hétköznapijaink homokszemcséi, a kategoriális világ adottságai mögött azonban ott rejlik a feltétlen igazság, a szeretet és a szabadság végtelenül mély és tágas világa. Minden ember a végtelen titok tengerének partján él. Ezen a ponton találkozik Isten Szava és az ember szelleme.

Rahner első alaptétele az, hogy az ember természeténél fogva a világban megtestesült szellem. Nyilvánvaló, hogy csak a szellem tud a Szellemmel kapcsolatot, közösséget teremteni, természetesen evilági és kategoriális történelmi keretek között. Szellemi tevékenységünk abban mutatkozik meg leginkább, hogy kérdezni tudunk. Kérdésünk az itt és a most, az így és az amúgy létezőkről magára a létezők létre irányul, a lét értelmének kérdésére. A lét kérdésével együtt pedig már felnyílt az ember előtt minden lehetséges valóság végtelen horizontja. Még az is kideríthető, hogy a lét megvilágíthatósága és a mi analóg létbirtoklásunk eleve és előzetesen adott szellemi dinamizmusunkban. Tulajdonképpen ez mozgatja az ember szellemi érdeklődését és ítélőképességét és döntéseit. Rahner meggyőződése szerint a végtelen felé fordulás és nyitottság az emberi létezés alapvető meghatározottsága, az ember szellemi természetének bizonyítéka.

Transzcendentális tapasztalatunk tehát a lét teljességének elővételezett megragadása és mint ilyen, egyben Isten végtelen, teljes valóságának előzetes megragadása. A lét megértése és előzetes megragadása minden ember számára az Istennel való kapcsolatot, létbeli közösséget jelenti. Szellemünk nyitottsága előkészíti a kinyilatkoztatás befogadására szolgáló teret, mivel ez szellemünk apriori nyitottsága s végeredményben az isteni lét megvilágíthatóságának feltétele. Minden ember szellemisége révén valamiképpen Isten előtt mint lehetséges Ismeretlen előtt áll. Akár tudja, akár nem, ha elfogadja, ha nem, szellemi dinamizmusa teszi erre bentfoglaltan vagy kifejezetten képessé. Isten az a végtelen, akit az ember a maga végtelenségében

csak a teljes végességén túlra lendülő tagadó utalásban ismerhet meg. Ez a tapasztalat még csak az ember oldaláról pusztán *faktikus* (tényszerű) szerkezete alapján utal a kinyilatkoztatás lehetőségére. Ténylegesen az ember mindig ebben a világban él, a világ dolgaival foglalkozik, és az a priori lehetőség is csak a világ dolgainak háttérében jelenik meg. De az is igaz, hogy semmilyen evilági kategoriális tényt nem tárhatnánk fel a lét határtalan horizontja nélkül. Így jutunk el Isten bentfoglalt ismeretéhez. Ha bármit megismerünk, bentfoglaltan a lét alapján Istent is megismerjük. Amikor valaki kifejezetten megfogalmazza ennek alapján Isten lehetőségét és valóságát, szavá teszi Istent, akkor ezt mindig egy eleve és eredetileg is meglévő, még nem reflektált transzcendentális tapasztalat alapján teheti meg.

Rahner teológiai elemzésének második lépésében már közelebb kerül a kinyilatkoztatás lehetőségéhez. Szellemi nyitottsága révén az ember nem csupán Isten előtt áll, valamilyen meghatározatlan kapcsolatban áll Istennel, hanem szabad személyként kerül Isten színe elé. Evilági létezésünk Isten szabad teremtő tevékenységének eredménye. Isten első megnyilatkozása a teremtés, de ez még nem teljes ön-kinyilatkoztatás. Aki ugyanis szabad személyként áll egy másik személy előtt, az mindig önmagát mutatja meg, mégpedig olyanként, aki a másik számára meg akar mutatkozni, rejtőzködőként vagy föltárulkozóként. Azt csak a történelmi tények alapján dönthetjük el, hogy a „Szabad Ismeretlen” lehetséges önkinyilatkoztatásával, szavával megtöri végtelen csöndjét és föltárja mélységeit a véges, szabad emberi személy számára. Ebben az értelemben a kinyilatkoztatás meghallása már az ember szabad választásától függ, amennyiben szabadon, szeretetből megnyílik a magát föltárho Isten előtt.

A kinyilatkoztatás valósága

Rahner teológiai elemzésében a harmadik lépésben kimutatja, hogy ha lehetséges kinyilatkoztatás, és az ember képes azt meghallani, akkor a kinyilatkoztatás várásának meghatározott történelmének kell lennie. Isten nem csupán jeleket ad, lehetőségeket villant fel, közvetítő prófétákon keresztül jelentkezik, hanem Isten maga is megtestesül a történelemben és emberi módon közli önmagát. Az ember legmélyebb lényege éppen az Istenre irányulás, az Istenre várakozás, figyelés. Az ember az a létező, aki szabad szeretetben létezik egy lehetséges isteni kinyilatkoztatás terében. Szabad szellemi dinamizmusunk legvégső értelemben nem más, mint „a Szeretet felfénylő tisztasága”. A kinyilatkoztatás elvileg megtörténhetne eksztatikus módon, tisztán az ember szellemi élményvilágában, minden ember személyes és egyedi tapasztalataként. Az ember azonban tér és időbeli, közösségi, interperszonális lény, akinek konkrét történelmi, közösségi létezése az a pont, ahol az embernek figyelnie kell, szabaddá kell tenni képességét, hogy meghallhassa Isten tényleges megnyilatkozását. A történelmi és közösségi tények döntenek arról, hogy Isten tényleg megnyilatkozott-e vagy sem. A kinyilatkoztatás tényét, helyét, apriori soha nem lehetne eldönteni. Az azonban biztosnak tűnik, hogy az ember lényegi alkata, szellemisége, közösségi volta és történetisége határozza meg a kinyilatkoztatás lehetőségének megvalósulását. Komolyan lehet számítani arra, hogy a kinyilatkoztatásnak az emberi történelemben kell elfoglalnia egy meghatározott helyet, pontoszerűen és időbelileg kell becsapódnia az emberi történelem tér-időbeli kiterjedésébe úgy, hogy az embernek történelme e pontjához kell fordulnia, ha meg akarja hallani Isten Szavát. Rahner teológiai elemzéseinek végeredménye az, hogy az ember olyan létező, akinek engedelmesen, készségesen kell várakoznia és kutatnia történelmében Isten-

nek esetleg emberi szóban elhangzó kinyilatkoztatására. Az ember befogadó szellemiségű, a történelem számára mindenkor nyitott lény, aki szabadon és szabad lényként áll a Szabad Isten lehetséges kinyilatkoztatása előtt, amely ha megvalósul, történelmileg és szóban valósul meg.

A kinyilatkoztatás valóságáról, a lehetőségből a valóságba való átmenetről már nem az ember dönt, hanem a szabad szuverén Isten, aki ténylegesen Jézus Krisztus isten-emberi személyében, konkrét történelmi megjelenésében eldöntötte ezt az ember részéről soha el nem dönthető kérdést. Jézus Krisztus világunkban valóban megtestesült és emberré lett, megjelent a történelemben, vállalta az ember történeti sorsát, megszólalt és valóban tevékenykedett világunkban. Jézusról kiderült, hogy ő a második Isteni személy, a Fiú, aki az Atya és a Szentlélek közösségében élte meg isten-emberi személyes életét. Jézus szóbeli és tényleges tevékenysége által megnyilvánuló kinyilatkoztatása valóban isteni ön-közlés. Jézus volt az, akiben és aki által Isten valóban történetileg szólott az emberhez és cselekedett az ember megváltása érdekében. A jézusi szó és tett valóban kinyilatkoztatás és az emberi szellem nem-tematikus, apriori lehetőségként adott nyitottságának tényleges betöltése és aktualizálása. Azt valósította meg Jézus, amit az ember szellemi természetének legmélyén titokzatosan, önmaga által soha ki nem mondhatóan, meg nem valósíthatóan mindig is várt és hordozott. A kifejezett szóbeli kinyilatkoztatás ténylegesen Isten műve, aki az ember ki nem fejezett, bentfoglalt lehetőségét, nyitottságát és várakozását kifejezett és kimondható ismeretté és tette változtatta. Jézus prédikációja nem csupán valami eddig még nem tudott, ismeretlen és váratlan igazságok meghirdetése volt, hanem annak a valóságnak, igazságnak tárgyi-fogalmi értelmezése, ami az ember szellemi létezésének legmélyén irányulásként, sejtésként, lehetőségként és nyitottságként mindig is ott lappangott.

Rahner ezen a ponton utal arra az alapvető hitigazságra, hogy Isten ténylegesen és őszintén minden embert üdvözíteni akar. Nagy kérdés, hogyan lehet ezt a hitigazságot értelmezni. Rahner szerint összefüggést lehet találni Isten egyetemes üdvözítő szándéka és a keresztény hit történelmi partikularitása között. A keresztény igehirdetés az egész emberiségnek még csak egy részét szólította meg és alakította át. De Isten egyetemes üdvözítő akarata hatékonyan működik ott is, ahol a szellemi szabad egzisztenciában nem tematikusan, még nem kifejezetten csak apriori lehetőségként fedezhető föl az abszolút lét utáni sóvárgás és vágyakozás, valamilyen még önmagától meg nem határozható irányulás.

A félreértések elkerülése végett Rahner határozottan állítja azt is, hogy az isteni kinyilatkoztatás, az üdvösség mindig isteni kegyelem adománya és nem az emberi természet követelménye. Az emberi létezés mélyén rejtőző irányulás egyetemes, feltétlen nyitottság, amely valamiképp minden emberi létezésben, tudatban titokzatosan, hatékonyan megjelenik, és ezt nem csupán természetes ismeretként, hanem isteni kegyelem adományaként kell értelmezni. Isten jelenléte az emberi egzisztenciában, az emberi tudatban nem az ember természetes vallási igényeinek, szükségleteinek korrelátumaként jelenik meg, mintha az ember természetes vallásosságát vissza lehetne vezetni teremtettségére. Isten jelenléte, Szavának meghallása mindig természetfeletti, ingyenes, adományszerű isteni önközlés, amely Rahner szerint az úgynevezett természetfeletti egzisztenciálként jelenik meg. Erről bővebben Rahner másik fontos művében, a Grundkurs des Glaubens-ben (magyarul: A hit alapjai, Budapest, 1983, 147-156. o.) tárgyal. Személyes, szabad tetteként kell felfogni Isten szóbeli és létezésbeli önközlését elsősorban Jézus Krisztusban, amely által Isten legtitkosabb és legbensőbb életét tárja fel. Ez teljességgel kegyelmi adomány. Isten tényleges önközlése Jézus Krisztusban teremtetlen kegyelem, amely behatolva Jézus

Krisztus által az emberi természetbe, egzisztenciába, képes leküzdeni és megbocsátani a teremtmény bűnös elzárkózását. Ez a szabadon kinyilvánított szeretet csodája. Isten önközlésszerű felajánlását Rahner mint természetfeletti egzisztenciát értelmezi. Jóllehet, a történelmi kinyilatkoztatás kívülről, az isteni szó meghallása útján jut el az emberhez emberi szavak közvetítésével, mégis létezésének végső és világosan kifejezett igazságát ismeri fel benne az ember. Létezésünknek ez az értelmezése nem magától értetődően jön létre, hanem Isten abszolút szabad, személyes önközlésének eredménye, amely történetileg Jézus Krisztusban és a Jézus Krisztus által alapított egyházban valósul meg a történelem folyamán. Isten ilyen módon csak azt állítja és közli kifejezett, megfogalmazott formában az ember elé, ami igazán legbensőbb valóját alkotja, és aminek az ember létének legmélyén önmagát megismeri és értelmezi. Rahner alapítétele tehát az, hogy az ember mint szubjektum, szabad-személyes dinamizmus, ténylegesen és történetileg is Isten önközlésének szabad, megbocsátó eredménye. És ez kivétel nélkül minden létező emberre vonatkozik, minden egyes ember egzisztenciáját meghatározza, fölemeli és átalakítja. Természetesen lehetőség van ennek az isteni önközlésnek szabad elfogadására vagy elutasítására, de meggondolandó, hogy Isten létezésünk mélyén lévő igazság szerint fejezi ki szellemi teremtménye iránti csodáját. Ez az egzisztenciál, a létezést meghatározó kegyelmi adomány nem jár ki nekünk, és nem is lesz természetes azáltal, hogy konkrét létezésünk egzisztenciáljaként minden embernek megadatik, megelőz minden szabad tettet és önértelmezést, szabad személyes ajánlatként minden egyes emberhez eljut.

A tényleges isteni ön-kinyilatkoztatásból, önközlésből eredő kegyelem arra képesíti az embert, hogy végérvényesen és teljes valóságban Krisztussal egyesülten bontakoztassa ki emberi természetét. Eredetileg Isten teremtő szándéka már arra irányult, hogy az ember a kegyelem révén Isten boldogító színe látására eljusson. Isten egyetemes, tematikusan ki nem mutatható jelenléte az emberi szellemben nem pusztán a teremtés aktusának a következménye, hanem már a kegyelmi önközlés „anonim” hatékonyságának jele. Isten apriori-nem tematikus ismerete és aposzteriori-tematikus történelmi kinyilatkoztató szava között reflexiók fokozat mutatható ki. Továbbra is meg kell különböztetnünk az ember természetét és Isten kegyelmi önközlését, de ezeket nem lehet egymástól elválasztani. Isten az embernek teremtő szavával létet ajándékozott, és ugyanakkor kegyelmi szavával örök üdvösségre rendelte. Amint a teremtés, úgy a kegyelmi önközlés is Isten szabad tette. A kettő csak egymással összefüggésben értelmezhető. Rahner szerint a kinyilatkoztatással feltárujt isteni önközlés tulajdonképpen az ember természetfelettségének radikalizálása. Ez Rahner teológiai értelmezésének következménye.

A kinyilatkoztatás történelmi valóságának biztosítóka nem az ember szellemi nyitottsága, hanem Jézus Krisztus történelmi személye és megváltó műve. Az emberi szellem lét felé irányuló nyitottsága a kinyilatkoztatott isteni szó befogadásának és elfogadásának feltétele. Isten Szava az emberi létezésnek ki nem kényszeríthető szabad lehetőségét nyújtja, azt a valóságot célozza meg, amely az ember természete legmélyén rejtetten mindig jelen van. Isten Szavát nem reflexióval bontjuk ki az ember szellemi dinamizmusából, hanem történelmileg, igehirdetéssel hozzuk az ember tudomására, aki aztán szabadon dönt elfogadásáról vagy elutasításáról, örök sorsáról vagy örök kárhózatáról. Az egymásra hangolt emberi természet és a tényleges történelmi tények közepette valósulhat meg Isten és az ember szabad találkozása. A kinyilatkoztatás éppen erre a szabad találkozásra irányul, ezt teszi lehetővé és ezt valósítja meg a történelem folyamán. Valójában a történelem az Isten és az ember szabad találkozásának és egyesülésének helye. Isten és az ember között a végtelen távolság és a teljes közelség alternatívája áll fenn. Urunk Jézus az önmagában még

csak nyitott alternatívát végérvényesen és ténylegesen eldöntötte, őbenne Isten végtelen távolsága teljes és konkrét közelséggé vált.

Rahner gondolatmenetét, okfejtését követve végül felmerül a kérdés, vajon teológiailag jogos-e, igazolható-e elgondolása? A kérdést úgy is felvethetjük, Jézus apostolainak milyen tapasztalatuk volt Urukról? Vajon ők is ilyen transzcendentális tapasztalat alapján ismerték fel Jézusban a Messiást, az Isten Fiát, az Urat? Rahner bölcséleti kérdésfeltevésének, a bölcsélet és a teológia viszonyának jogossága, a transzcendentális kérdés jogosságától függ, amely szerint az isteni és az emberi szabadság között létrejött történelmi jogosságtól függ, amely szerint az isteni és az emberi szabadság között létrejött történelmi viszonyra a természetfeletti tapasztalat vet fényt, ez teszi érthetővé és ez értelmezi. A kérdés valójában az, hogy a transzcendentális reflexió csak egy fogalmi kifejezésre ad lehetőséget a kinyilatkoztatással kapcsolatban, avagy inkább két egymással össze nem mérhető valóság összekapcsolása, összehangolása és egymáshoz rendelése. Rahner teológiai gondolatmenetének tétje az, hogy a transzcendentális irányú teológia logikus alapon apriori megvalósítható-e vagy sem, illetve az önmagában értelmezett emberi szellem természetét és a történelem ténszerűségét össze lehet-e hangolni? Ez a kérdés mindenképpen a mai keresztény teológia egyik alapkérdése, és ma is úgy tűnik, Rahner helyesen fogalmazta meg ezt a kérdést és helyesen válaszolta meg.

SCHOLZ LÁSZLÓ

A maradandó sorrend

Mindig csak felelet az imádságom,
Válasz Igédre – tűz nap, fű hideg szél,
Öröm hálálkodtat vagy nyöget járom.
Megelőztél, Uram, előbb szerettél!

A mi méreteink

Petty emberkévé válunk mindahányan,
Mihelyt magas hegy lábánál megálltunk.
Hegyünk a Holdról – ködlik haloványan.
S a világuírból? Már pettynek sem látszunk.